

IJSVOGELS IN MIDDEN-BRABANT 2002

Albert Vrielink
Vogelwerkgroep Midden Brabant
Juni 2003

IJSVOGEL IN MIDDEN-BRABANT

Broedvogelinventarisatie 2002

"Een blauw-oranje schicht scheert over het snelstromende water. Er klinkt een kort scherp ZIE-ti. Onmiskenbaar de mooiste gekleurde broedvogel van het Brabantse bekenland: de IJsvogel."

Inleiding

De vogelwerkgroep Midden-Brabant besloot in 2002 de prachtige IJsvogel eens onder de loep te nemen. Achteraf gezien een gelukkige keuze want kort daarna riep SOVON 2002 tot jaar van de IJsvogel uit. Het gebied waarvan de gegevens zijn meegenomen wordt globaal begrenst door het Drongelens kanaal in het noorden, Dommel en A2 in het oosten, landgoederen De Baest en De Utrecht in het zuiden en Gilze, Rijen en Dongen in het westen.

De afgelopen jaren zijn de omstandigheden voor de ijsvogel sterk verbeterd. De biotoop bestaande uit beken, meren, vennen en sloten met voldoende overhangende begroeiing, steile wanden en helder water heeft veel aandacht gekregen. Daarnaast zijn de winters vanaf 98/99 zacht tot weinig streng geweest. Het zou dus wel eens een topjaar voor ijsvogels kunnen worden.

Nederland

En landelijk ging het de ijsvogel voor de wind in 2002. SOVON maakte in maart jl. al de balans op. Ze hadden geen beter jaar kunnen uitkiezen voor 'het jaar van de ijsvogel'. Er werden niet minder dan 505 broedgevallen in Nederland gemeld. De schatting voor 2002 komt uit op maar liefst 550-600 broedparen. Dat was de jaren daarvoor wel anders. Was de schatting voor 1995 nog 400 broedparen, in 1996 waren er nog maar 80 over en hooguit 50 in 1997. Daarna begon het herstel dat zijn voorlopige hoogtepunt in 2002 vond. Het hoogste aantal ooit in Nederland, voor zover valt te reconstrueren vanaf de jaren zeventig. Of de lijn in 2003 wordt voortgezet, valt zeer te betwijfelen gezien de korte vorstperioden in december en januari.

De volgende Nederlandse ijsvogelstreken grossierden in ijsvogelterritoria:

Twente	50 broedparen
Westelijk en Noordwest Overijssel	60 broedparen
Achterhoek	28 broedparen
Arnhem e.o.	25 broedparen
Gelderse Poort	16 broedparen
Limburg ongeveer	52 broedparen
Midden-Brabant	37 broedparen
Biesbosch	20 broedparen
Zuid-Holland	22 broedparen
Noord-Holland	11 broedparen
Friesland	19 broedparen

Midden-Brabant

Als we de broedgevallen van Midden-Brabant bekijken, is het niet vreemd vast te stellen dat de territoria veelal langs één van beken is gelegen. In de volgende tabel zijn de broedgevallen opgedeeld naar stroomgebied van de verschillende beken. Bovendien zijn ook mogelijke en later mondeling doorgegeven broedlocaties in het overzicht verwerkt. Voorzichtigheidshalve kan voor Midden-Brabant worden geconcludeerd dat het ijsvogelbestand voor 2002 ongeveer 40 tot 50 broedparen betrof. Ook in 1990 werd in Midden-Brabant een ijsvogelinventarisatie georganiseerd. Toen bleef de teller steken op 1 broedgeval!

Stroomgebied	Trajectbeschrijving	Broedparen
Zandleij	incl. Zandkantse Leij, Broekleij, Leemkuilen	6
Dommel	Boxtel tot Bossche broek, provinciehuis	10
Essche Stroom	Oisterwijk tot Halder	4
Voorste Stroom	Wilhelminkanaal tot Oisterwijk	2
Rovertse Leij	tot Wilhelminakanaal	1
Reusel	Landgoed De Utrecht tot Oisterwijk	8
Rosep	Wilhelminakanaal tot Essche stroom	3
Beerze	Landgoed De Baest tot Boxtel, De Mortelen	7
Oude Leij - Donge	Ooijevaarsnest tot Dongen	5

De broedlocaties liepen uiteen van steilranden langs de bekende beken en het Wilhelminakanaal tot vijvers, zandwinplassen en een steil talud langs een onbeduidend slootje.

Broedlocaties vergeleken met waterkwaliteit en inrichting van oppervlaktewateren

Het succes van de ijsvogel in 2002 is afgezet tegen de waterkwaliteit in Midden-Brabant. Waterschap De Dommel in samenwerking met de Gemeenschappelijk Technologische Dienst (GTD) meten jaarlijks de ecologische en fysisch-chemische kwaliteit van het water in het gebied.

De GTD-meetlat is een snelle ecologische beoordeling op basis van kevers, kokerjuffers, muggen, wormen en ga zo maar door. Het waardeoordeel wordt in de volgende vier klassen weergegeven: Hoger niveau, Basiskwaliteit, Matige verstoring en Ernstige verstoring. Uit de rapportage hydrobiologisch routine-onderzoek oppervlaktewater 2001, blijkt dat de Beerze, Reusel, Essche stroom en Zandleij volgens de GTD-meetlat al jaren voldoen aan de basiskwaliteit. De Beerze in de Kampina haalt zelfs bijna elk jaar het hoger niveau. Echter in de Dommel benedenstreams, Poppelse, Roovertse, Nieuwe leij en Voorste stroom is matige verstoring vastgesteld.

Het waterschap De Dommel constateert dat de fysisch-chemische waterkwaliteit van een groot aantal wateren tot en met 2001, uitgaande van de geldende normen, onvoldoende tot slecht is. Het gaat hierbij met name om organische vervuiling (o.a. door riooloverstorten) wat invloed heeft op het zuurstofgehalte in de beken. Deze organische vervuiling heeft in combinatie met bemesting van landbouwgronden ook invloed op het fosfaat- en stikstofgehalte. Ook zijn met name zinken koper nog probleemstoffen in het Dommelgebied. De ijsvogel is een zichtjager en ook het doorzicht is onderzocht. Positief is dat het doorzicht van vele oppervlaktewateren voor deze soort voldoende is.

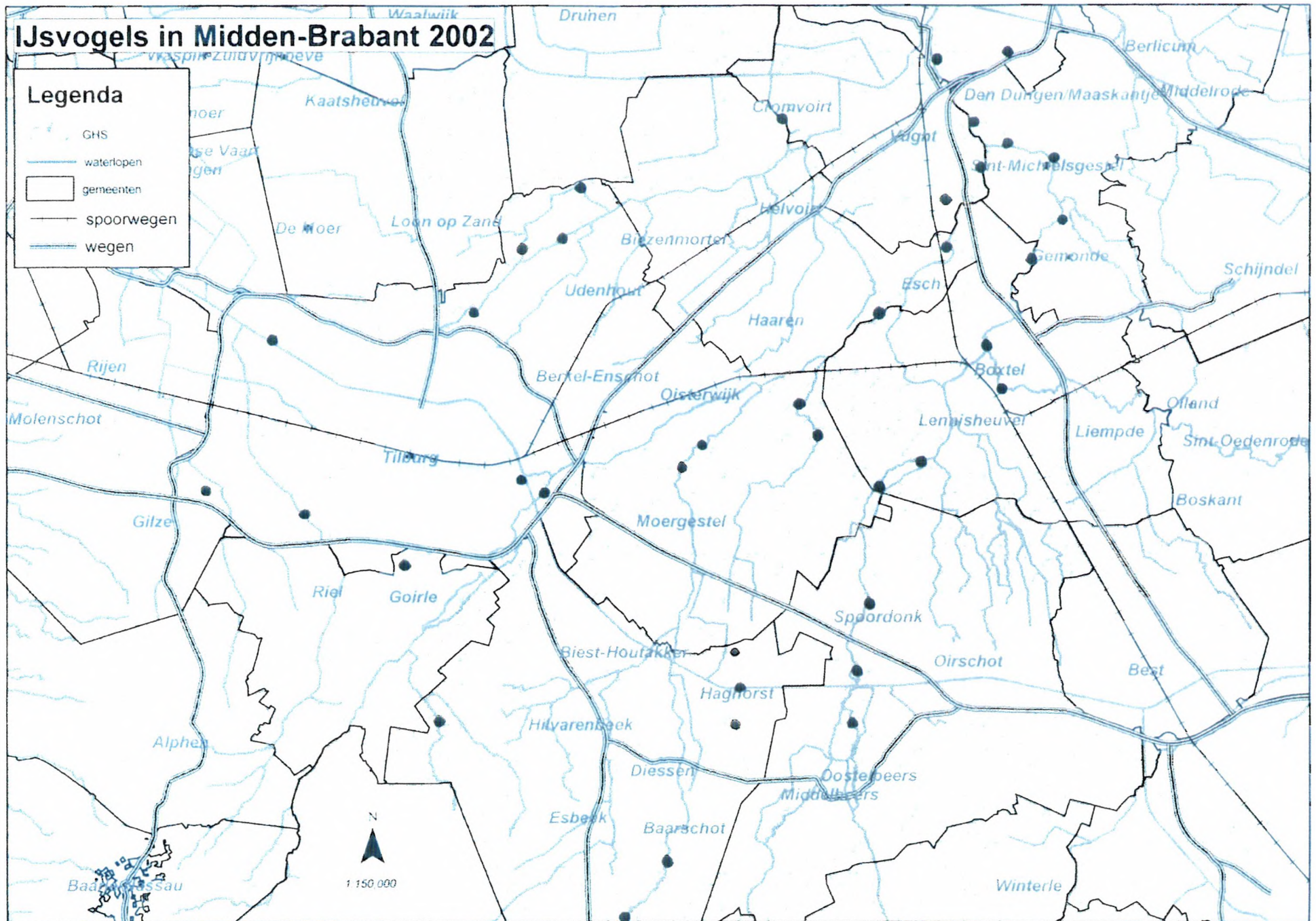
Bekijken we de meetresultaten dan blijkt de waterkwaliteit de afgelopen jaren redelijk stabiel te zijn. Dat de broedvogelstand van de ijsvogel in 2002 een bijzondere piek heeft gekend, kan niet worden herleid naar een ontwikkeling in de waterkwaliteit. Het doorzicht van het water is geen probleem. Waarschijnlijk heeft de ijsvogelpopulatie kunnen groeien door een reeks van zachte winters. De mogelijkheden voor broedlocaties zou een beperking voor een grotere broedvogelpopulatie in Midden-Brabant kunnen zijn. Sommige ijsvogelparen kwamen op bijzondere locaties tot broeden. Mogelijk dat water- en natuurbeheerders in de toekomst meer geschikte locaties kunnen creëren door beken te herstellen en te streven naar voldoende stroomsnelheid. Hierdoor ontstaan voor ijsvogel geschikte steilwanden langs beken.

IJsvogels in Midden-Brabant 2002

Legenda

- GHS
- waterlopen
- gemeenten
- spoorwegen
- wegen

Methode

De inventarisatie vond plaats volgens de systematiek die door SOVON is vastgesteld en staat beschreven in de handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). De werkwijze is in de bijlage 1 opgenomen.

Dankwoord

Met dank aan alle waarnemers voor het inzenden van ijsvogelwaarnemingen. Zonder jullie was het bijzondere broedvogelbestand aan ijsvogels in Midden-Brabant nooit aan het licht gekomen. Tevens worden de ijsvogelcoördinatoren van SOVON en medewerkers van waterschap De Dommel bedankt.

Albert Vrielink

Vogelwerkgroep Midden-brabant
e-mail: Lbird@wxs.nl

Bijlage 1. Werkwijze

Een zorgvuldige beschrijving van de waarneming is noodzakelijk om te kunnen beoordelen of er sprake is van een zeker, waarschijnlijk of mogelijk broedgeval. Noteer daarom per datum wat precies is waargenomen en blijf kritisch. De beste manier om dit vast te leggen is te werken met de internationaal gebruikte broedcodes. Aangeraden wordt deze door te lezen voordat een code wordt toegekend, want de verschillen tussen sommige codes zijn klein, maar belangrijk.

De inventarisatie kan plaats vinden in de gehele periode 1 maart - 7 augustus, maar vooral in de periode tussen de datumgrenzen 1 april - 15 mei. Zowel de ochtend, de middag als de avond is geschikt om ijsvogels te inventariseren.

Nestvondst of nest indicerende waarnemingen zijn noodzakelijk voor het vaststellen van een zeker broedgeval binnen de datumgrenzen 1 april - 15 mei. Anders zijn 2 waarnemingen vereist waarvan minimaal één tussen de datumgrenzen 1 april - 15 mei is gelegen.

De fusieafstand is maar liefst 2000 meter omdat ijsvogels lange voedselvluchten kunnen afleggen. Fusieafstand wil zeggen de afstand tussen 2 elkaar niet-uitsluitende waarnemingen, op basis waarvan besloten kan worden tot 1 of 2 territoria.

Alle waarnemingen worden genoteerd (vliegende vogels met kijker volgen), speciaal letten op aanwezigheid individu of paar in geschikt broedbiotoop, balts, voedseltransport en bezoek aan nesthol. Het gericht zoeken naar bewoonde nestholen in steile oevers is een arbeidintensieve werkwijze en levert de meest betrouwbare (en zekere) broedgevallen op. Het is niet noodzakelijk om op zoek te gaan naar nestholtes. Let op: voorkom verstoring! Naast steile oevers zijn opgespoten zanddepots, maar ook een wortelkluit van een omgevallen boom geschikte broedlocaties. Een bewoond nesthol is te herkennen aan visgraten in nestpijp, visgeur, ontbreken spinnenwebben voor hol, poepjes onder ingang en onder zitplaatsen bij nest. Oppassen voor solitaire vogels die soms ook een ondiep hol graven. Het foerageren vindt plaats tot meer dan 1 kilometer van het nest. Uitgevlogen jongen kan men al waarnemen vanaf begin mei. Ijsvogels kunnen tot en met 3 legsels per broedseizoen produceren. De inventarisatiegegevens noteer je als volgt. Geef bij de waarneming van een ijsvogel weer datum en tijdstip van waarneming, welke broedcodes je hebt vastgesteld, beschrijf het gedrag en de exacte locatie bij voorkeur met behulp van Amersfoort-coördinaten. Een aanduiding op een topografisch kaartje is helemaal perfect. Kaartmateriaal is bij mij op te vragen. Noteer ook onderzochte gebieden waar je geen ijsvogels hebt waargenomen. De ijsvogelgegevens kun je aan mij mailen met eventueel andere bijzondere vogelwaarnemingen.

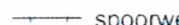
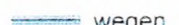
Literatuur:

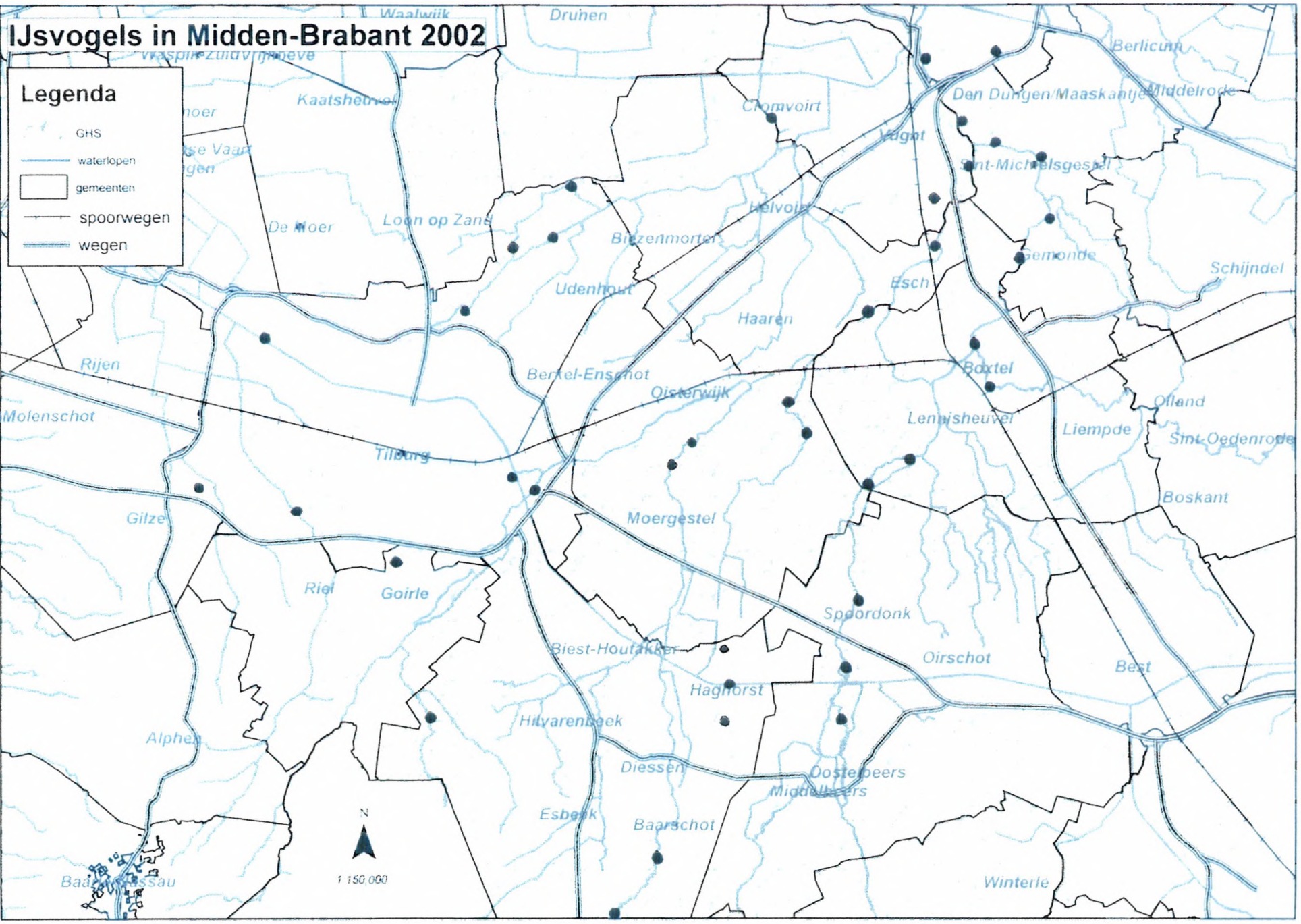
- Van Dijk A.J. & Hustings F. 1996. Broedvogelinventarisatie Kolonievogels en Zeldzame Soorten (handleiding Landelijk Soortonderzoek Broedvogels). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Waterschap De Dommel. 2001. Jaarverslag 2001. Waterkwantiteit en waterkwaliteit.
- Gemeenschappelijke Technologische Dienst Oost-Brabant in opdracht van Waterschap De Dommel. 2002. Rapportage Hydrobiologisch routine-onderzoek oppervlaktewater 2001.

IJsvogels in Midden-Brabant 2002

Legenda

- GHS
- waterlopen
- gemeenten
- spoorwegen
- wegen

N
1:150.000